

Sprievodca zmenami vo vzdelávacích oblastiach

Vzdelávacia oblasť:

Jazyk a komunikácia

Podoblasť vyučovania prvého jazyka - jazyky národnostných menšín:

**Rómsky jazyk
a literatúra**

NÁRODNÝ INŠTITÚT VZDELÁVANIA A MLÁDEŽE

Sprievodca zmenami vo vzdelávacích oblastiach

Jazyk a komunikácia – Rómsky jazyk a literatúra

Mgr. Ingrid Lukáčová
Ing. Mgr. Gabriela Radičová

Obsah

01	Aké zmeny prinášajú nové vzdelávacie štandardy?	3
02	Ako „čítať“ vzdelávacie štandardy?	6
03	Ako pracovať so vzdelávacími štandardmi pri tvorbe učebných osnov?	12
04	Ako dosahovať výkonové štandardy, resp. ciele vzdelávacej oblasti priamo vo vyučovaní – praktické ukážky	17
05	Na čo sa pri vzdelávacej oblasti zamerať pri hodnotení?	23

Aké zmeny prinášajú nové vzdelávacie štandardy?

Nové vzdelávacie štandardy vyučovacieho predmetu *Rómsky jazyk a literatúra* (ďalej R JL) majú v základnom vzdelávaní špecifické postavenie. Sú vypracované v súlade so štruktúrou vzdelávacích štandardov vyučovacieho predmetu *Slovenský jazyk a literatúra* v rámci vzdelávacej oblasti *jazyk a komunikácia* – podoblasť vyučovania prvého jazyka, čo umožňuje pri plánovaní učiva z rómskeho jazyka a literatúry paralelne si pripravovať učivo aj zo slovenského jazyka a literatúry. Takýmto spôsobom sa oba vyučovacie predmety vzájomne prepájajú a dopĺňajú.

V prvom vzdelávacom cykle je primárnym cieľom rómčiny ako materinského jazyka upevňovať a rozvíjať komunikačné zručnosti zo slovenčiny. Pomôže to zvýšiť školskú úspešnosť žiakov z rómskej komunity, pre ktorých je rómčina materinským jazykom, a tiež zlepšiť sociálnu klímu medzi žiakmi v triede i škole. V druhom a treťom vzdelávacom cykle prostredníctvom rôznych príbehov, textov a rozprávok všetci žiaci v triede spoznávajú rómčinu, rôzne jazykové varianty rómčiny, získavajú základné informácie o histórii Rómov, rómskej kultúre a tradíciách.

Oproti doterajším vzdelávacím štandardom z rómskeho jazyka a literatúry majú prehľadnejšiu štruktúru a nie sú v tabulkovom formáte. Ponúkajú učiteľkám a učiteľom didaktickú pomoc pri plánovaní vyučovania rómskeho jazyka a literatúry. Učivo nie je viazané na ročníky, ale na

vzdelávacie cykly. Nové vzdelávacie štandardy umožňujú naplánovať si učivo tak, aby zodpovedalo aktuálnym potrebám a požiadavkám žiakov a žiačok. Výkonový štandard je vypracovaný s **postupnou gradáciou komponentov**, a to v **komunikačnej interakcii, hovorenej produkcii, písanej produkcii, vecnej recepcii** a v **zážitkovej recepcii**. Výkonový a obsahový štandard zohľadňuje **prierezové gramotnosti**. Cielenejšie rozvíja čitateľskú a vizuálnu gramotnosť, digitálnu gramotnosť, finančnú gramotnosť, občiansku gramotnosť (občiansku, mediálnu, interkultúrnu), environmentálnu gramotnosť, sociálnu a emocionálnu gramotnosť.

V nových vzdelávacích štandardoch vyučovacieho predmetu *Rómsky jazyk a literatúra* sa posilnil **komunikačný, činnosťný a zážitkový charakter**. Znamená to, že sa väčšia pozornosť venuje rozvíjaniu praktických komunikačných spôsobilostí žiaka, procesu tvorenia a porozumenia textu, podporovaniu vlastného objavovania jazykových javov v rôznych kontextoch, prežívaniu umeleckého textu a formovaniu žiaka ako čitateľa a pisateľa. Zámerom je pomocou všetkých dostupných prostriedkov utvárať čitateľské a pisateľské návyky žiaka a formovať ho ako čitateľa a pisateľa.

Dôležité je aj rozvíjanie schopnosti rozlišovať medzi faktami a domnienkami, formulovať vlastný názor a podopierať ho argumentmi. Dôraz sa kladie na pos-

tupné využívanie čoraz širšieho spektra mimoučebnicových textov a multimediálnych komunikátov so zámerom vyhľadávať, triediť a kriticky hodnotiť informácie a informačné zdroje. S tým súvisí rozvíjanie argumentačných zručností a schopnosti riešiť problémy. Zároveň je úlohou všetkých vzdelávacích cyklov rozvíjať emočnú sebareguláciu žiaka a efektívnu spoluprácu a komunikáciu v kolektíve.

V nových vzdelávacích štandardoch vyučovacieho predmetu RJL je v jednotlivých komponentoch **obsahový štandard úzko prepojený s výkonovým štandardom** a obsahuje tie fakty, pojmy a činnosti, ktoré sú na dosahovanie výkonových štandardov potrebné. Napríklad, k výkonovému štandardu v komponente hovorená produkcia v 1. cykle *ústne reprodukovať prečítaný alebo počutý text a zhrnúť kľúčové informácie* možno priradiť tieto časti obsahového štandardu:

- ~ výber témy hovoreného prejavu s pomocou učiteľa alebo samostatne,
- ~ zhromažďovanie kľúčovej slovnej zásoby a kľúčových informácií na rozvíjanie témy,
- ~ rozvíjanie témy podľa komunikačného zámeru: **informácia, rozprávanie, opis**,
- ~ členenie textu, využitie obrázkovej alebo slovnej **osnovy**.

V nových vzdelávacích štandardoch sa zmenila proporcia výkonového a obsahového štandardu. **Výkonové štandardy** sú formulované **všeobecnejšie** a v **menšom počte** s cieľom zvýrazniť základné komunikačné spôsobilosti, ktoré má žiak na konci vzdelávacieho cyklu dosiahnuť. Nový **obsahový štandard** je **podrobnejší**, čo učiteľkám a učiteľom môže uľahčiť jeho rozpracovanie v učebných osnovách. **Fakty a pojmy** v obsahovom štandarde sú nielen vymenované, ale sú uvedené v spojení s **komunikačnou činnosťou** žiaka.

Napríklad, v starom obsahovom štandarde sú uvedené len pojmy – pozdravy, predstavenia sa a oslovenia. V novom obsahovom štandarde sú tieto pojmy spojené s komunikačnou činnosťou: rozlišovanie a správne používanie pozdravov, predstavenie sa, oslovenia.

Pozitívnou zmenou, ktorá zvyšuje prehľadnosť obsahového štandardu a zároveň zabezpečuje výber obsahu z relevantných obsahových celkov, je jeho členenie na **tematické celky**, ktoré sú totožné s tematickými celkami vzdelávacích štandardov vyučovacieho predmetu *Slovenský jazyk a literatúra* a tiež zohľadňujú obsahovú gradáciu učiva. Nový vzdelávací štandard vyučovacieho predmetu *RJL* prináša aj **obsahovú aktualizáciu učiva**. Intenzívnejšie sa zameriava na:

- ~ rozvíjanie počúvania a čítania rómskych literárnych textov s porozumením,
- ~ rozvíjanie schopností vhodne interpretovať obsah počúvaného a prečítaného textu,
- ~ podporovanie precvičovania písania a osvojovania si základných pravidiel rómskeho jazyka,
- ~ precvičovanie dialógov na rôzne komunikačné témy a na podporu vyjadrovania vlastných myšlienok žiakov a žiakov v dialógoch,
- ~ rozvíjanie schopností hodnotiť vlastné pokroky v čítaní, písaní, počúvaní i hovorení,
- ~ rozvíjanie kritického myslenia, ktoré je nevyhnutné pri hľadaní a výbere zdrojov informácií a pri prezentovaní svojich názorov podloženými argumentmi,
- ~ rozvíjanie tvorivosti prostredníctvom vlastnej tvorby textov doplnenými obrázkami,
- ~ rozvíjanie slovnej zásoby v rómskom jazyku a na upevňovanie slovnej zásoby v slovenskom jazyku,

- ~ rozvíjanie znalostí o vetných konštrukciách,
- ~ prekonávanie komunikačných a etnických bariér, čo prispieva k zvýšeniu mobility žiaka v jeho osobnom živote, v ďalšom štúdiu a napokon aj na trhu práce,
- ~ podporovanie otvorenejšieho prístupu k potrebe a nutnosti udržiavať, rozvíjať, zvelaďovať a učiť sa rómsky jazyk so zámerom budovania a uchovania rómskej identity,
- ~ rešpektovanie viacjazyčného prostredia.

Ukážka z komponentu *vecná recepcia*

Tabuľka 1A: Ukážka gradácie vzdelávacích cieľov z komponentu *vecná recepcia* v jednotlivých cykloch

Všeobecný cieľ RJL v základnom vzdelávaní:

Získať základné znalosti o jazykovom systéme a o fungovaní jazyka v komunikácii a uplatniť ich v praktickej komunikácii.

Gradácia vzdelávacích cieľov (komponent *vecná recepcia*)

1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
<ul style="list-style-type: none"> ~ Počúvať a čítať primerané vecné texty. ~ Identifikovať v texte explicitné informácie a vyvodiť z textu základné implicitné významy. ~ Klásť otázky zamerané na obsah textu a na porozumenie textu. 	<ul style="list-style-type: none"> ~ Aktívne počúvať a čítať primerané vecné (aj odborné) texty. ~ Identifikovať v texte explicitné informácie, vyvodiť základné a prehlbujúce implicitné informácie; formulovať a klásť otázky na porozumenie textu. ~ Formulovať a klásť otázky zamerané na explicitný a implicitný význam textov. 	<ul style="list-style-type: none"> ~ Čítať a počúvať rôzne druhy vecného (najmä odborného) textu, rozumieť mu, zhrnúť a vyhodnotiť získané informácie, využiť informácie pri vzdelávaní a v iných komunikačných oblastiach.

Tabuľka 1B: Ukážka gradácie výkonových štandardov zodpovedajúcich cieľom z komponentu *vecná recepcia*

Všeobecný cieľ RJL v základnom vzdelávaní:

Získať základné znalosti o jazykovom systéme a o fungovaní jazyka v komunikácii a uplatniť ich v praktickej komunikácii.

Gradácia výkonových štandardov (komponent *vecná recepcia*)

1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
<ul style="list-style-type: none"> ~ rozoznať slová a vety v počúvanom texte, ~ porozumieť explicitným významom a vyvodiť základné implicitne významy z počúvaného vecného textu, získať informácie stručne zhrnúť, ~ rozoznať slová a vety v čítanom texte, ~ porozumieť explicitným významom čítaného vecného textu, ~ nájsť v texte kľúčové slová a jednoduchým spôsobom ich zaznamenať, ~ vyvodiť pomocou ústnych a jednoduchých písomných otázok základné implicitné významy z čítaného vecného textu, získať informácie stručne zhrnúť. 	<ul style="list-style-type: none"> ~ aktívne počúvať rôzne typy vecných textov, porozumieť ich explicitným významom, ~ vyvodiť pomocou otázok implicitné významy z počúvaného vecného textu, ~ samostatne čítať primerané vecné texty, porozumieť ich explicitným významom, ~ vyvodiť pomocou otázok implicitné významy z čítaného vecného textu. 	<ul style="list-style-type: none"> ~ porozumieť súvislým aj nesúvislým textom, ako aj multimedialným textom (kombinácia jazyka, statického obrazu, dynamického obrazu, zvuku, pohybu) na úrovni explicitných a implicitných významov, ~ počúvať a čítať texty s konkrétnym zámerom a analyzovať ich, využívať pri tom aj voľne dostupné otvorené zdroje.

Tabuľka 1C: Ukážka gradácie obsahových štandardov zodpovedajúcich výkonovým štandardom z komponentu *vecná recepcia* (na príklade tematického celku *komunikačné prostriedky a pravidlá*)

Všeobecný cieľ SJL v základnom vzdelávaní:

Získať základné znalosti o jazykovom systéme a o fungovaní jazyka v komunikácii a uplatniť ich v praktickej komunikácii.

Gradácia obsahových štandardov (tematický celok *komunikačné prostriedky a pravidlá*)

1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
<ul style="list-style-type: none"> ~ pozorovanie písaného a hovoreného hovoreného textu a používanie interpunkčných znamienok v písanom texte, ~ úvod do poznávania slovných druhov: prvotná predstava o význame a využití slovných druhov v texte, ~ pojem časovanie a tvary slovesa v jednoduchých osobách, rozlišovanie tvarov slovesa v texte, ~ rozlišovanie všeobecných a vlastných podstatných mien, ~ vyvodzovanie významov slov z textu: neznáme slová, viacvýznamové slová, expresívne významy, frazeologické prirovnania, zdrobneniny, a iné jednoduché frazémy, ~ pozorovanie lexikálnych vzťahov v texte (slová s podobným a opačným významom), ~ pozorovanie slovo tvorne súvisiacich slov v texte, rozhovor o ich významovom vzťahu. 	<ul style="list-style-type: none"> ~ rozoznávajúce prostriedkov nadväzovania viet v rómskom texte, ~ úloha súvetnej stavby pri porozumení textu (základné typy jednoduchého súvetia v podobe vetných modelov, bez použitia terminológie), ~ základné poznávanie významu a funkcie jednotlivých slovných druhov v texte, ~ pojem skloňovanie a pádové otázky, ~ rozlišovanie tvarov podstatných mien, prídavných mien a zámen v texte, rozlišovanie slovesného tvaru v texte, ~ vyvodzovanie významov nových, alebo neznámych slov v texte: abstraktné slová (názvy vlastností a názvy dejov) odborné slová, viacvýznamové slová, ustálené slovné spojenia s priamym významom, ustálené slovné spojenia s obrazovým významom (príslovia, porekadlá, pranostiky a iné primerané frazémy). 	<ul style="list-style-type: none"> ~ porozumenie funkciám, významu a stavbe jazyka (jazykové roviny a oblasti jazyka), ~ individuálny vzťah žiaka k jazyku, porozumenie problematike viacjazyčnosti na území a mimo územia štátu, ~ využitie znalosti jazykových prostriedkov pri porozumení textu, ~ syntaktické prostriedky: jednoduché a zložené súvetia ako prostriedky rozvíjania témy a vyjadrovania logických vzťahov v texte, ~ lexikálne prostriedky: analyzovanie slovnej zásoby v texte z hľadiska komunikačného zámeru, slohového postupu a témy textu. spôsoby obohacovania slovnej zásoby rómčiny (nové slová v jazyku - preberanie, tvorenie, ustálené slovné spojenia, prenášanie významu) pragmaticky príznakové slová (odborné termíny, expresívne slová, nespisovné slová) porozumenie bežným a kultúrnym frazémam.

Ukážka z komponentu *písaná produkcia*

Tabuľka 2A: Ukážka gradácie vzdelávacích cieľov z komponentu *písaná produkcia* v jednotlivých cykloch

Všeobecný cieľ RJL v základnom vzdelávaní:

Získať základné znalosti o jazykovom systéme a o fungovaní jazyka v komunikácii a uplatniť ich v praktickej komunikácii.

Gradácia vzdelávacích cieľov (komponent *vecná recepcia*)

1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
<ul style="list-style-type: none">~ Počúvať a čítať primerané vecné texty.~ Identifikovať v texte explicitné informácie a vyvodiť z textu základné implicitné významy.~ Klásť otázky zamerané na obsah textu a na porozumenie textu.	<ul style="list-style-type: none">~ Aktívne počúvať a čítať primerané vecné (aj odborné) texty.~ Identifikovať v texte explicitné informácie, vyvodiť základné a prehlbujúce implicitné informácie; formulovať a klásť otázky na porozumenie textu.~ Formulovať a klásť otázky zamerané na explicitný a implicitný význam textov.	<ul style="list-style-type: none">~ Čítať a počúvať rôzne druhy vecného (najmä odborného) textu, rozumieť mu, zhrnúť a vyhodnotiť získané informácie, využiť informácie pri vzdelávaní a v iných komunikačných oblastiach.

Tabuľka 2B: Ukážka gradácie výkonových štandardov zodpovedajúcich cieľom z komponentu *písaná produkcia*

Všeobecný cieľ RJL v základnom vzdelávaní:

Získať vzťah k čítaniu a k písaniu textov, stať sa samostatným a aktívnym čitateľom a pisateľom.

Gradácia výkonových štandardov (komponent *písaná produkcia*)

1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
<ul style="list-style-type: none"> ~ pomenovať rozdiely slovenskej a rómskej abecedy, ~ tvoriť súvislý písaný text a tvoriť obrazovo-písaný text po obsahovej stránke, ~ písomne sformulovať jednoduchú informáciu a vyjadriť v nej základné fakty (kto, čo, kde a kedy), ~ použiť pri tvorení textu primeranú slovnú zásobu a druhy viet podľa komunikačného zámeru, ~ primerane uplatniť v písanom prejave rómsky pravopis. 	<ul style="list-style-type: none"> ~ tvoriť primeraný súvislý písaný alebo obrazovo-písaný text na zadanú tému, ~ k svojmu komunikačnému/autorskému zámeru zvoliť vhodný druh textu a zohľadňovať pri tvorbe písaného textu základné znaky zvoleného žánru a slohového postupu, ~ primerane uplatniť v písanom prejave pravidlá rómskeho pravopisu, ~ použiť pri tvorení písaného textu primerané znalosti slovné zásoby, lexikálnych vzťahov a vetných štruktúr. 	<ul style="list-style-type: none"> ~ vytvoriť obsahovo a formálne súdržné písané texty s rôznym komunikačným zámerom a s uplatnením jednotlivých slohových postupov, ~ rozlíšiť rôzne druhy a žánre textov a ich funkcie pri komunikácii písaním, ~ zdôvodniť voľbu druhu textu pre naplnenie svojho komunikačného/autorského zámeru v písanej produkcii, ~ tvoriť písané texty ako prostriedok sebaujadrenia a ako prejav nadobudnutého poznania v zadanej téme, ~ využiť pri príprave písaného alebo obrazovo-písaného textu vhodnú slovnú zásobu, lexikálne vzťahy a vetné štruktúry podľa komunikačného zámeru, slohového postupu a použitého žánru textu, ~ využiť pravopisné pravidlá a princípy v písanom prejave.

Tabuľka 2C: Ukážka gradácie výkonových štandardov zodpovedajúcich cieľom z komponentu písaná produkcia (na príklade tematického celku osvojovanie a uplatňovanie pravopisu)

Všeobecný cieľ RJL v základnom vzdelávaní:

Získať vzťah k čítaniu a k písaniu textov, stať sa samostatným a aktívnym čitateľom a pisateľom.

Gradácia výkonových štandardov (tematický celok *žánre písaného textu*)

1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
<p>~ <i>fonematický pravopis</i>: delenie hlások na samohlásky a spoluhlásky (tvrdé a mäkké) ako východisko uplatňovania fonematického pravopisu, pravopis i po mäkkých spoluhláskach d, t, ň, l, nepísanie y po tvrdých spoluhláskach, ale len výslovnosť tvrdého y po tvrdých spoluhláskach d, t, n, l, slabičný pravopis [dĭ, tĭ, ňĭ, lĭ, d'e, t'e, ňe, l'e], dvojzložkové písmená (ch, dz, dž), aspiráty [čh, kh, th, ph],</p> <p>~ <i>sémantický pravopis</i>: písanie veľkého písmena na začiatku vety, rozlišovanie pravopisu všeobecných a vlastných podstatných mien, rozlišovanie rodu podľa členov o (mužský rod), e (ženský rod) - sg.: pravidlo určovania člena o pri oboch rodoch - pl.,</p> <p>~ <i>etymologický pravopis</i>: písanie pôvodných a prevzatých slov,</p> <p>~ <i>morfematický pravopis</i>: jednotné písanie morfém (na rozdiel od zmien vo výslovnosti paralelných znelých a neznelých spoluhlások, gad [gat] - gada),</p> <p>~ <i>interpunkčný pravopis</i>: interpunkčné znamienka; použitie spojovníka pri delení slov na konci riadka.</p>	<p>~ <i>fonematický pravopis</i>: automatizácia získaných pravopisných zručností,</p> <p>~ <i>etymologický pravopis</i>: automatizácia získaných pravopisných zručností; nácvik pravopisu prevzatých a domácich slov,</p> <p>~ <i>sémantický pravopis</i>: automatizácia získaných pravopisných zručností,</p> <p>~ <i>morfematický pravopis</i>: uplatňovania morfematického pravopisu pri spodobovaní; skloňovanie podstatných a prídavných mien ako východisko uplatňovania morfematického pravopisu pri pravopise pádových koncoviek; morfematický pravopis ďalších slovesných tvarov a slovtvorných prípon,</p> <p>~ <i>gramatický pravopis</i>: rozlišovanie nominatívu jednotného a množného čísla pri prídavných a podstatných menách, určovanie rodu a slovného druhu; aplikovanie vedomostí o písaní samohlások a spoluhlások d, l, ň, t, aplikovanie vedomostí o písaní záporovej častice na pri slovesách,</p> <p>~ <i>interpunkčný pravopis</i>: uplatňovanie pravidiel interpunkčného pravopisu.</p>	<p>~ automatizácia získaných pravopisných zručností pri jednotlivých pravopisných princípoch,</p> <p>~ <i>morfematický pravopis</i>: upevňovanie skloňovania podstatných a prídavných mien ako východisko uplatňovania morfematického pravopisu pri pravopise pádových koncoviek; nacvičovanie pravopisu pádovej koncovky pri ďalších ohybných slovných druhoch (zámená, číslovky) a nácvik pravopisu ďalších slovtvorných prípon,</p> <p>~ <i>gramatický pravopis</i>: nacvičovanie rozlišovania nominatívu jednotného a množného čísla podstatných mien, nacvičovanie pravopisu čísloviek; nacvičovanie písania spoluhlások d, l, ň, t pred samohláskami i alebo e pred koncovkami ženského rodu, v pluráli pôvodných ženských podstatných mien bez koncovky, pred združovacou príponou ženského rodu -ori, -ica, pred príponami -ipen/iben, -pen/ben pri odvodených podstatných menách, v minulom čase, pred suffixom -ar a pri odvodzovaní slovíes,</p> <p>~ <i>etymologický pravopis</i>: nacvičovanie pravopisu pri udomácnených slovách prevzatých z cudzích jazykov alebo internacionálnych odborných termínoch,</p> <p>~ <i>sémantický pravopis</i>: nacvičovanie pravopisu pri zložitejších zemepisných názvoch, názvoch štátov, inštitúcií,</p> <p>~ <i>interpunkčný pravopis</i>: precvičovanie interpunkčného pravopisu, písanie interpunkčných znamienok (bodka, otáznik, výkričník, úvodzovky, čiarka...).</p>

UKÁŽKA 1

1. **Tretí cyklus, vecná recepcia.**
2. **Výkonový štandard:**
Počúvať a čítať texty s konkrétnym zámerom a analyzovať ich, využívať pri tom aj voľne dostupné zdroje.
3. **Zdôvodnenie výkonového štandardu:**
Táto spôsobilosť žiaka sa buduje od 1. vzdelávacieho cyklu a nadväzuje na výkonový štandard, pri ktorom žiak primárne rozoznáva slová a vety v počúvanom a v čítanom texte. Následne nadväzuje na výkonový štandard v 2. vzdelávacom cykle aktívne počúvanie rôznych typov vecných textov, samostatné čítanie primeraných vecných textov a porozumenie ich explicitným významom. V druhom a v treťom vzdelávacom cykle žiaci prostredníctvom rôznych príbehov, textov a rozprávok spoznávajú rómčinu, rôzne jazykové varianty rómčiny a tým získavajú základné informácie o histórii Rómov, rómskej kultúre a tradíciách. Rozvíjaním a upevňovaním týchto spôsobilostí si žiaci významne budujú svoju gramotnosť, sociálne a kultúrne schopnosti, ktoré sú dôležité pri prekonávaní jazykovej bariéry, upevňovaní identity a vytváraní pozitívnej klímy v triede a škole.
4. **Vzťah s ďalšími štandardmi:**
Výrazné prepojenie štandardu je s výkonovým štandardom vecnej recepcie *získať, spracovať a selektovať informácie z rôznych komunikačných zdrojov (tlačených, audiovizuálnych, digitálnych) veku primerane*. Dôraz sa kladie na postupné využívanie čoraz širšieho spektra mimoučebnicových textov a multimediálnych komunikátorov so zámerom vyhľadávať, triediť, selektovať a kriticky hodnotiť informácie a informačné zdroje. S tým súvisí rozvoj argumentačných schopností a zručností žiakov riešiť problémy a zároveň aj možnosť porovnávaní štandardizovaného rómskeho jazyka a jeho dialektov.
5. **Úroveň výkonového štandardu:**
Výkonový štandard počúvať a čítať texty s konkrétnym zámerom a analyzovať ich, využívať pri tom aj voľne dostupné otvorené zdroje možno počas tretieho cyklu postupne dosahovať prostredníctvom týchto úrovní:
 - ~ tvoriť otázky k počúvanému a k čítanému textu s konkrétnym zámerom,
 - ~ aktívne počúvanie a čítanie rómskych textov aj audio nahrávok,
 - ~ spracovanie a triedenie informácií z rôznych informačných zdrojov,
 - ~ samostatne sa orientovať vo fyzických a elektronických knižniciach.

6. Výber častí obsahového štandardu:

Postup pri výbere častí obsahového štandardu ukážeme na príklade úrovne výkonového štandardu: *Tvoriť otázky k počúvanému a k čítanému textu s konkrétnym zámerom.*

Časti obsahového štandardu vyberáme zo štyroch tematických celkov komponentu vecná recepcia: *porozumenie textu, spracovanie a využitie získaných informácií, metakognitívne procesy pri recepcii literárneho textu, vlastnosti textu, komunikačné prostriedky a pravidlá, význam jazyka* (pozri Tabuľka 3).

Z tematického celku **porozumenie textu, spracovanie a využitie získaných informácií** ide o porozumenie a *aktívne počúvanie rómskych textov aj audionahrávok*. Učiteľ sa snaží riadiť a vyvodzovať implícitné významy z textu, ktoré prehlbujú základné porozumenie textu, objasňuje súvislosti a využíva predchádzajúce znalosti žiakov na dosiahnutie logicky prijateľných záverov z textov.

Z tematického celku **metakognitívne procesy pri recepcii literárneho textu** sa orientujeme na činnosti *vlastný výber a vyhľadávanie textov na čítanie alebo počúvanie v závislosti od cieľov čitateľa/poslucháča, vyhodnocovanie cieľov, reflexia a komunikovanie výsledkov čítania alebo počúvania, čítanie vybraných textov z periodík, napr. Romano džaniben (mimoučebnicový zdroj), aktívne a samostatné využívanie fyzických a elektronických knižníc, orientácia v knižných kataľógoch*. Žiaci si sami vyhľadávajú texty na čítanie a počúvanie podľa inštrukcií učiteľa, porovnávajú rôzne texty podľa formy a obsahu a následne sa snažia určovať odlišnosti za pomoci učiteľa.

Z tematického celku **vlastnosti textu** sa orientujeme na činnosti, ktoré využívame pri porozumení textu *rozlišovanie textov podľa komunikačného zámeru: informovať, objasniť, argumentovať, presvedčiť, zaujať, emocionálne pôsobiť a porovná-*

vane rôznych textov podľa formy a obsahu, následne ich určovanie odlišností.

Z tematického celku **komunikačné prostriedky a pravidlá, význam jazyka** dôraz kladieme na využitie jazykových prostriedkov pri porozumení textu, orientujeme sa na činnosti *lexikálne prostriedky: analyzovanie slovnej zásoby v texte z hľadiska komunikačného zámeru, slohového postupu a témy textu, spôsoby obohacovania slovnej zásoby rómčiny (nové slová v jazyku, neologizmy – preberanie, tvorenie, ustálené slovné spojenia, prenášanie významu), pragmaticky príznakové slová (odborné termíny, expresívne slová, nespisovné slová), porozumenie bežným a kultúrnym frazémam.*

Výber častí obsahového štandardu, ktorý slúži na dosahovanie danej úrovne výkonového štandardu, zhrňa Tabuľka 3 na nasledujúcej strane.

Tabuľka 3: Obsahový štandard na rozvíjanie spôsobilosti *Tvoriť otázky k počúvanému a k čítanému textu s konkrétnym zámerom.*

Tematický celok	Výber obsahového štandardu v tematickom celku
Porozumenie textu, spracovanie a využitie získaných informácií	~ aktívne počúvanie rómskych textov aj audio nahrávok, ~ získavanie, spracovanie a triedenie informácií z rôznych informačných zdrojov;
Metakognitívne procesy pri recepcii literárneho textu	~ vlastný výber a vyhľadávanie textov na čítanie alebo počúvanie v závislosti od cieľov čitateľa/poslucháča, vyhodnocovanie cieľov, reflexia a komunikovanie výsledkov čítania alebo počúvania, ~ čítanie vybraných textov z periodiká, napr. Romano džaniben (mimoučebnicový zdroj), ~ aktívne a samostatné využívanie fyzických a elektronických knižníc, orientácia v knižných katalógoch;
Vlastnosti textu	~ rozlišovanie textov podľa komunikačného zámeru: informovať, objasniť, argumentovať, presvedčiť, zaujať, emocionálne pôsobiť, ~ porovnávanie rôznych textov, podľa formy a obsahu, následne ich určovanie odlišnosti;
Komunikačné prostriedky a pravidlá, význam jazyka	~ lexikálne prostriedky: analyzovanie slovnej zásoby v texte z hľadiska komunikačného zámeru, slohového postupu a témy textu, spôsoby obohacovania slovnej zásoby rómčiny (nové slová v jazyku – preberanie, tvorenie, ustálené slovné spojenia, prenášanie významu), pragmaticky príznakové slová (odborné termíny, expresívne slová, nespisovné slová), porozumenie bežným a kultúrnym frazémam.

UKÁŽKA 2

- Prvý cyklus, písaná produkcia.**
- Výkonový štandard:**
Primerane uplatniť v písanom prejave rómsky pravopis.
- Zdôvodnenie výkonového štandardu:**
Hlavným cieľom 1. cyklu je vytváranie základov čitateľskej a pisateľskej gramotnosti. Zámerom je pomocou všetkých dostupných prostriedkov utvárať čitateľské a pisateľské návyky žiaka a formovať ho ako čitateľa a pisateľa. Jazykový systém vychádza zo štandardizovanej rómčiny z roku 2008, ktorou komunikuje väčšina rómskeho obyvateľstva na Slovensku. Výkonový štandard *primerane uplatniť v písanom prejave rómsky pravopis* súvisí hlavne s osvojením si základných pravidiel pravopisu v rómskom jazyku, zručností, návykov a ich využitie v správnom spisovnom prejave. Žiak si osvojuje elementárne poznatky o hláskovej, tvarovej a vetnej stavbe jazyka, význame a stavbe slov, osvojuje si štandardizovaný pravopis severocentrálnej rómčiny.
- Vzťah s ďalšími štandardmi:**
Výkonový štandard *primerane uplatniť v písanom prejave rómsky pravopis* súvisí so štandardom *pomenovať rozdiely rómskej a slovenskej abecedy*. Primárnym cieľom rómčiny ako materinského jazyka v prvom vzdelávacom

cykle je rozvíjať a upevňovať komunikačné zručnosti zo slovenčiny. Napomáha školskej úspešnosti, odstrániť jazykovej bariéry žiakov z rómskych komunít a prispieva k dobrej sociálnej klíme medzi žiakmi v triede a škole.

5. Úroveň výkonového štandardu:

Výkonový štandard primerane uplatniť v písanom prejave rómsky pravopis možno počas cyklu prvého stupne dosahovať prostredníctvom týchto úrovní:

- ~ osvojiť si štandardnú normu rómskeho pravopisu, zručnosti a návyky písomného prejavu,
- ~ napísať slová, krátke vety, primerané texty a pri písaní uplatňovať gramatickú normu,
- ~ napísať veku primerané texty a pri písaní uplatňovať základné gramatické javy.

6. Výber častí obsahového štandardu:

Postup pri výbere častí obsahového štandardu ukážeme na príklade úrovne výkonového štandardu osvojiť si štandardnú normu rómskeho pravopisu, zručnosti a návyky písomného prejavu.

Časti obsahového štandardu vyberáme zo štyroch tematických celkov komponentu písaná produkcia: *elementárne písanie, proces tvorenia textu, žánre písaného textu, osvojovanie a uplatňovanie pravopisu* (pozri Tabuľka 4).

Z tematického celku **elementárne písanie** volíme viac obsahov. Žiak dokáže písať tlačené a písané písmena, spájať hlásky, slabikovať, spájať slová do viet, pripraviť jednoduchý písaný text za pomoci učiteľa, pričom uplatňuje v písanom prejave rómsky pravopis. Je dôležité upevniť u žiakov učivo o aspirovaných hláskach a ich význame, nakoľko sú významovotvorné a ich uplatnenie v pravopise a výslovnosti je nesmierne

dôležité. Zároveň si žiak osvojuje štandardnú normu rómskeho pravopisu.

Z tematického celku **proces tvorenia textu** sa orientujeme na činnosti: *výber témy písaného textu pomocou učiteľa alebo samostatne, výber vhodných slov, slovných spojení a vetných celkov podľa komunikačného/autorského zámeru vytvorenie jednoduchého a zrozumiteľnej správy v digitálnom prostredí.*

Z tematického celku **žánre písaného textu** sa orientujeme na *jednoduché písomné rozprávanie (písomné vyjadrenie prežitej udalosti, zážitku, vymyslený príbeh), tvorenie jednoduchého opisného textu (konkrétny predmet alebo blízka osoba).*

Z tematického celku **osvojovanie a uplatňovanie pravopisu** si osvojujeme činnosti písaného prejavu, získavanie pravopisných zručností, žiak porozumie funkciám, významu a stavbe jazyka. V rámci tematického celku sa zameriavame na pravopis: *delenie hlások na samohlásky a spoluhlásky, písanie aspirátov, písanie veľkého písmena na začiatku vety, rozlišovanie pravopisu všeobecných a vlastných podstatných mien, rozlišovanie rodu podľa členov, písanie pôvodných a prevzatých slov, interpunkčné znamienka, použitie spojovníka pri delení slov na konci riadka.*

Výber častí obsahového štandardu, ktorý slúži na dosahovanie danej úrovne výkonového štandardu, systemizuje Tabuľka 4 na nasledujúcej strane.

Tabuľka 4: Obsahový štandard na rozvíjanie spôsobilosti osvojiť si štandardnú normu rómskeho pravopisu, zručnosti a návyky písomného prejavu.

Tematický celok	Výber obsahového štandardu v tematickom celku
Elementárne písanie	<ul style="list-style-type: none"> ~ precvičovanie prípravných (predpisateľských) cvikov, percepčno-motorické zručnosti pri písaní, ~ spájanie písmen do slov, ~ písanie veľkých a malých písmen rómskej a slovenskej abecedy, ~ písanie slov, odpis písaného textu, prepis tlačeneho textu, písanie podľa diktovania, ~ písomné vyjadrovanie vlastných myšlienok;
Proces tvorenia textu	<ul style="list-style-type: none"> ~ výber témy písaného textu pomocou učiteľa, alebo samostatne, ~ výber vhodných slov, slovných spojení a vetných celkov podľa komunikačného/autorského zámeru, ~ vytvorenie jednoduchej a zrozumiteľnej správy v digitálnom prostredí;
Žánre písaného textu	<ul style="list-style-type: none"> ~ jednoduché písomné rozprávanie (písomné vyjadrenie prežitej udalosti, zážitku, vymyslený príbeh), ~ tvorenie jednoduchého opisného textu (konkrétny predmet alebo blízka osoba);
Osvojovanie a uplatňovanie pravopisu	<ul style="list-style-type: none"> ~ <i>fonematický pravopis</i>: delenie hlások na samohlásky a spoluhlásky (tvrdé a mäkké) ako východisko uplatňovania fonematického pravopisu, pravopis i po mäkkých spoluhláskach d, t, ň, l, nepísanie y po tvrdých spoluhláskach, ale len výslovnosť tvrdého y po tvrdých spoluhláskach d, t, n, l, slabičný pravopis [ď, ť, ň, ľ, ďe, ťe, ňe, ľe], dvojzložkové písmená (ch, dz, dž), aspiráty [čh, kh, th, ph], ~ <i>sémantický pravopis</i>: písanie veľkého písmena na začiatku vety, rozlišovanie pravopisu všeobecných a vlastných podstatných mien, rozlišovanie rodu podľa členov o (mužský rod), e (ženský rod) – sg.; pravidlo určovania člena o pri oboch rodoch – pl., ~ <i>etymologický pravopis</i>: písanie pôvodných a prevzatých slov, ~ <i>morfematický pravopis</i>: jednotné písanie morfém (na rozdiel od zmien vo výslovnosti paralelných znelých a neznelých spoluhlások, gad [gat] – gada), ~ <i>interpunkčný pravopis</i>: interpunkčné znamienka; použitie spojovníka pri delení slov na konci riadka.

04

Ako dosahovať výkonové štandardy, resp. ciele vzdelávacej oblasti priamo vo vyučovaní – praktické ukážky

V tejto kapitole uvádzame konkrétnu ukážku vyučovacej jednotky, ktorá sa môže/musí skladať z viacerých, minimálne troch na seba nadväzujúcich vyučovacích hodín. Ukážka je vypracovaná pre 2. ročník 1. cyklu s návrhom výberu výkonových a obsahových štandardov pre daný ročník.

V použitej ukážke je otvorený priestor pre uplatnenie nových prvkov a prístupov vo vzdelávaní.

Prostredníctvom ukážky je možné uplatnenie nových prvkov prístupov vo vzdelávacom procese tak, aby ciele cyklu a celej vzdelávacej oblasti boli splnené. Ciele jednotlivých vyučovacích jednotiek, konkrétnych vyučovacích hodín, stanovuje pedagóg v závislosti od vekových osobitostí a kognitívnych schopností žiakov. Pri plánovaní vyučovacej jednotky je dôležitý výber vhodných textov, ktoré umožňujú recepciu, porozumenie a tvorbu textov, zároveň aj osvojenie si jazykových prostriedkov prostredníctvom rôznych aktivít žiakov.

Vzhľadom na rôznorodosť žiakov a ich aktivít zameraných na recepciu, produkciu a interakciu odporúčame pracovať s jedným textom na **niekoľkých vyučovacích hodinách**.

Kapitola sa zameriava na vytváranie základov čitateľskej a pisateľskej gramotnosti, súvisí hlavne s osvojením si základných pravidiel pravopisu v rómskom jazyku, zručností, návykov a ich využitie v správnom spisovnom prejave. Jazykový systém vychádza zo štandardizovanej rómčiny z roku 2008, ktorou komunikuje väčšina rómskeho obyvateľstva na Slovensku.

Cieľom uvedených ukážok je priblížiť pedagógom spôsob konkrétnej práce s novým vzdelávacím štandardom. Texty ukážok sa nachádzajú v platnej učebnici Rómsko – slovenská čítanka pre 2. ročník ZŠ ŠPU Bratislava, 2015, str. 8, 10 a Rómsko-slovenská čítanka pre 2. ročník ZŠ pracovný zošit, ŠPU Bratislava, 2015, str. 4, 5, 6.

UKÁŽKA

Sikhad'i taňistra

O cikno Samko hino angluno sikhľuvno. Les hin nevi sikhad'i taňistra. Kidle la avri jekhetane la daha. Jon phirenas pal o sklepi andro foros dži akor, medig na arakhle ajsi taňistra, so pes lenge pačisaľolas. Adi taňistra hiňi bares šukar the bare thaneha andre. Hin la šafka perdal o gende, aver šafka perdal o irki, avrether perdal o dujto tosarutno chaben the peračňikos. Kajča o Samko hino bordeliskero. Níkana peske na thovel veci pro lačo than. Jov peske dujto tosarutno chaben čhivel kijo irki the o peračňikos hino buterval čučo. Pingala the ceruzki hine čhíde avri tel o gende.

„Au, ľilvaris tu sal pharo, sa man phageres. Dža dureder!“ cholisaľolas pes e šukar farebňi ceruzka. „U kaj me džava dureder? Paš mande hin o makhlo kifľos, imar me som calo melalo, “phend'as pale o ľilvaris.

„ So tumen cholisaľon? Me som adaj jekhbuter kikidlo, imar som pučimen sar e palačinka! Ajses man čačes o Samko na kamela u čhivela man andro khudo. Jojoj, me som olestar pharejileskero!“ jajgatinelas o makhlo kifľos u rozrudňa pes. O apsa leske perenas pro ľilvaris.

Andre sikhad'i le sikhľuvnen sas jekhto ora o geňiben. E raňi sikhľard'i vičind'as avri varesaven sikhľuvnen te genel. Šoroš avľas the pro Samko. No jov čitelas.

„ Samko, u tu pes na pririchtind'al?“ phučľa pes e raňi sikhľard'i.

„Te man hin oda ľilvaris varesavo cindo u o ľiteri lačhes na dikhav, “ phukavelas pes o Samko. E raňi sikhľard'i napaťavindos bond'arelas le šereha. Sar pes oda šaj ačhiľa?

Zdroj: Rómsko-slovenská čítanka pre 2. ročník ZŠ, ŠPU Bratislava, 2015, str. 8.

Komunikačná interakcia

Výkonové štandardy

- ~ viesť jednoduchý dialóg,
- ~ počúvať partnera v dialógu, primerane reagovať na jeho repliky,
- ~ vyjadriť potreby a pocity jazykovo a sociálne primeraným spôsobom.

Obsahové štandardy

- ~ formulovanie jednoduchého zdôvodnenia istého javu alebo vlastného konania,
- ~ rozlišovanie melódie viet podľa komunikačného zámeru,
- ~ uplatňovanie pravidiel správnej výslovnosti (správna výslovnosť neznelých aspirátov: čh, kh, ph, th).

Na úvod vedie učiteľka/učiteľ s deťmi sediacimi v kruhu motivačný rozhovor.

Sar tumen leperen pro peršo d'ives andre sikhad'i? Salas/Sas tumen imar cind'i sikhad'i taňistra? Džanenas so tumen phiravena andre sihad'i taňistra kana phirena andre sikhad'i? Daranas tumen? Kamenas te avel andre sikhad'i?

Ako si spomínate na prvý deň v škole? Mali ste už kúpenú školskú tašku? Vedeli ste, čo budete nosiť v školskej taške do školy? Báli ste sa? Chceli ste ísť do školy?

Vecná recepcia

Výkonové štandardy

- ~ rozoznať vety a slova v čítanom texte,
- ~ porozumieť explicitných významom čítaného vecného textu,
- ~ vyvodit' pomocou ústnych a jednoduchých písomných otázok základné implicitné významy z čítaného vecného textu, získané informácie stručne zhrnúť.

Obsahové štandardy

- ~ uplatnenie splývajúcej výslovnosti, správneho čítania a vyslovovania aspirát, významovej melódie a tempa reči pri hlasnom čítaní,
- ~ identifikovanie kľúčových slov v rómskom texte a ich jednoduché zaznamenanie,
- ~ identifikácia základnej myšlienky rómskeho textu a jej rozvinutie.

Vypracovanie otvorených úloh na prácu s textom, žiaci pracujú samostatne alebo s pomocou učiteľa.

Phučibena the keribena (Otázky a úlohy)

1. Gen o textos buterval u thov peskero dikhiben pro phučle the vičinde phend'a.
Prečítaj text viackrát. Svoju pozornosť zameraj na čítanie opytovacích a zvolacích viet.
(Úloha zameraná na jazykové prostriedky.)
2. Vaker pal oda, sar dičholas avri le Samkoskeri sikhad'i taňistra u save veci andre priravelas.
Opíš, ako vyzerala Samkova aktovka a ktoré veci v nej nosil?
3. Ačhile pes tuke ajse bu'a varekana, sar le Samkoske? Vaker tu pal lende tire sikhľuvnenge.
Stalo sa aj tebe niekedy to, čo Samkovi? Porozprávaj o tom svojim spolužiakom.
4. Kaj tu hordines pařardo dujto tosarutno chaben u sar tu bajines pal peskere gende?
V čom nosíš zabalenú desiatu a ako sa staráš o svoje učebnice ty?
5. Achařar avri e phend'i: „E raňi sikhľad'i napař'avind'os bond'arelas le šereha.“
Vysvetli vetu: „Pani učiteľka neveriacky krútila hlavou.“

Písaná produkcia

Výkonové štandardy

- ~ primerane uplatniť v písomnom prejave rómsky pravopis,
- ~ pomenovať rozdiely slovenskej a rómskej abecedy,
- ~ písomne sformulovať jednoduchú informáciu a vyjadriť v nej základné fakty (kto, čo, kde, kedy).

Obsahové štandardy

- ~ výber témy písaného textu pomocou učiteľa, alebo samostatne,
- ~ výber vhodných slov, slovných spojení a vetných celkov podľa komunikačného /autorského zámeru,
- ~ osvojovanie a uplatňovanie rómskeho pravopisu.

Žiaci pracujú samostatne podľa pokynov učiteľky a otázok v pracovnom zošite na základe ukážky textu: Sikhad'i taňistra.

Zdroj: Rómsko – slovenská čítanka pre 2. ročník ZŠ, pracovný zošit, ŠPU Bratislava, 2015, str. 4, 5, 6.

1. Lekhav, so savoro tut hin andro peračňikos.
Napíš, čo všetko máš v peračníku.
2. Čitrar o čitro, so nekradeder chas pro dujto tosarutno chaben.
Nakresli obrázok, čo máš najradšej na desiatu.“

3. Keci čhona hin andro sikhad'ipnaskero berš? Farbin avri lačo palepheñiben.
Koľko mesiacov má školský rok? Vyfarbi správnu odpoveď

12

10

24

4. Andro savo čhon kezdinel o sikhad'ipnaskero berš? Farbin avri lačo palepheñiben.
V ktorom mesiaci začína školský rok? Vyfarbi správnu odpoveď.

August

September

Október

5. Sas le Samkus savoro pro than andre sikhad'ipnaskeri taňistra? Kaj peske thovelas o dujto tosarutno chaben? Kaj les sas o pingala? Lekhav o palepheñibena.
Mal Samko poriadok v školskej taške? Kde si dal Samko desiatu? Kde mal perá? Odpovede na otázky napíš.

Zážitková recepcia

Výkonové štandardy

- ~ vyjadriť svoj estetický zážitok z vekovo primeraných literárnych textov na základe ich porozumenia a jednoduchej interpretácie,
- ~ vyjadriť pocity z literárneho textu verbálnym aj neverbálnym spôsobom.

Obsahové štandardy

- ~ osvojovanie si rómskych riekaniek a básní,
- ~ rozoznávanie slov a viet v počúvanom alebo čítanom texte a uvedomenie si, že na seba naväzujú, tvoria celok, text,
- ~ vyjadrovanie postoja k prečítanému alebo počutému rómskemu textu.

Zdroj: Rómsko-slovenská čítanka pre 2. ročník ZŠ, ŠPU Bratislava, 2015, str. 8.

Lačhe god'a perdal o sikhľuvne

Elšiňi god'i: Sar te phirel andre sikhad'i?

Andre sikhad'i kempel te phirel avka, hoj hin amen čanga thode telune agoreha pro drom. Šoha na hazdas soduj čanga jekhvara. U, bizo na džas visara, bo šaj dodžas pale khere.

Dujto god'i: Varesave veci našti bisteras khere?

Nekgoreder hin, te o sikhľuvno bisterel khere o dujto tosarutno chaben. Palis hino pro sikhľariben prebokhalardo u našti mištes barol, bo o lavutara leske bašaven andro per. Ale varesave veci šaj bisterel khere. Nič pes na ačhela, te phenas, khere bisterla e džid'i žirafa vaj le sapes la otravaha.

Trito god'i: Sar te lekhavel andre irka?

Andre irka starinas pen te lekhavel mindig ča le vasteha. O pingalos na likerasko andro danda, bo šaj les liginas u šaj chudas kora gojakero labardipen.

Štarto god'i: Sar te dochudel žuže jekhte?

Žuže jekhte šaj dochudas, te len amenge e raňi sikhľard'i lekhavela andro školačiko lil. Vašoda kempel te arakhel ajsa sikhľard'a, savi džanel te lekhavel ča o jekhte. Kaj the te bešelasko pro agor lumake. (Krista Bendová)

Vypracovanie otvorených úloh pre prácu s textom, žiaci pracujú samostatne alebo s pomocou učiteľa. Phučibena the keribena (Otázky a úlohy)

1. Gen e gil'utňi buterval, Peskero dikhiben thov pro sane the bind'a andre phend'i.
2. Achalar avri savore god'a, save le čhavage delas e lekhad'i, Phen savi god'i pes tuke nekbuter dičholas?
3. Sar pes vičinel e lekhad'i, savi lekhad'a adi gil'utňi? Genelas latar varesavi gend'i?
4. Gen o gil'utňa jilestar. Te pes tuke varesavi gil'utňi dičhol, sikhľuv la te vakereľ šerestar.

Hovorená produkcia

Výkonové štandardy

- ~ pozorne počúvať hovorené prejavy iných a klásť k nim jednoduché otázky,
- ~ používať pri tvorení hovoreného textu slovnú zásobu a druhy viet podľa komunikačného zámeru,
- ~ uplatniť v hovorenom prejave zrozumiteľnú artikuláciu a spisovnú výslovnosť pri neznelych aspirátoch (čh, kh, ph, th).

Obsahové štandardy

- ~ výber témy hovoreného prejavu s pomocou učiteľa alebo samostatne,
- ~ zhromažďovanie kľúčovej slovnéj zásoby a kľúčových informácií na rozvíjanie témy,
- ~ rozvíjanie témy podľa komunikačného zámeru: informácia, rozprávanie, opis.

Vypracovanie otvorených úloh na prácu s textom / Zdroj: Rómsko-slovenská čítanka pre 2. ročník ZŠ, ŠPU Bratislava, 2015, str. 8, UKÁŽKA - Sikhad'i taňistra

Vypracovanie otvorených úloh na prácu s textom, žiaci pracujú samostatne alebo s pomocou učiteľa.
Phučibena the keribena (Otázky a úlohy)

1. Rode andro tekstos o lava kaj hin aspiratos u pregen len hlasnones the lačhes sar kempel.
Sako jekh lav phen trival.
Vyhľadaj v texte slová s aspirátom a prečítaj ich nahlas a správne. Každé slovo povedz trikrát nahlas.
2. Phen o lava save tumari famel'ija nachasňarel, naprindžarel u andro textos pes leperen.
Povedz slová, ktoré tvoja rodina nepoužíva, nepozná a v texte sa spomínajú.
Prethov len. Prelož ich.
3. Rode andro textos ko sas jekhbuter kikiđlo. E phend'i phen peskere lavenca tire sikh'uvnenge.
Vyhľadaj v texte vetu - Kto bol najviac stlačený. Vetu povedz svojim spolužiakom vlastnými slovami.
4. Le peske avri jekhe tire sikh'uvnes u phuč lestar so les hin andre leskero peračňikos.
Vyber si jedného spolužiaka a opýtaj sa ho, čo má vo svojom peračňiku.
5. Phen amenge so tu hordines andre peskeri sikhad'i taňistra.
Porozprávaj nám, čo nosíš v aktovke ty.

Kľúčové ciele a východiská hodnotenia vo vyučovacom predmete RJL

Pri hodnotení v predmete rómsky jazyk a literatúra je kľúčové hodnotenie komunikačných spôsobilostí (výkonov, resp. ich úrovní) v oblasti *komunikačnej interakcie, hovorenej a písanej produkcie a vecnej a zážitkovej recepcie*. Medzi základné spôsobilosti, ktoré je potrebné sledovať a hodnotiť, patrí:

- ~ spôsobilosť vecne a sociálne primerane komunikovať s inými ľuďmi;
- ~ spôsobilosť tvoriť a prezentovať rôzne žánre hovorených textov;
- ~ spôsobilosť tvoriť rôzne žánre písaných textov a používať nápomocné stratégie písania;
- ~ spôsobilosť porozumieť rôznym žánrom vecných textov a získavať z nich informácie;
- ~ spôsobilosť porozumieť rôznym žánrom umeleckých textov a interpretovať ich;
- ~ spôsobilosť získavať a overovať informácie z rozličných informačných zdrojov;
- ~ spôsobilosť formulovať primerané argumenty a využívať ich v komunikačných činnostiach spojených s aktuálnymi témami;
- ~ spôsobilosť uplatňovať získané znalosti o jazykovom systéme v praktickej komunikácii.

Ako sme uviedli v predchádzajúcich kapitolách sprievodcu, vzdelávacie ciele RJL sa naplňajú rozvíjaním komunikačných spôsobilostí žiaka, ktoré sú obsiahnuté vo výkonovom štandarde, pričom obsahový štandard má slúžiť dosahovaniu výkonového štandardu. Pri rozvrhnutí výkonových štandardov do ročníkov a pri priradení potrebných častí obsahového štandardu sa možno oprieť o úrovně (adaptácie) výkonového štandardu, ktoré sú spracované v osobitnom metodickom materiáli (pripravujeme metodickú príručku *Hodnotenie žiakov a ich vzdelávacích výsledkov – sprievodca*). Logicky sa potom dosahované komunikačné spôsobilosti (výkony a ich úrovně) stávajú hlavným predmetom hodnotenia žiaka v RJL na konci ročníka a na konci vzdelávacieho cyklu.

Napríklad **pri stanovovaní ročníkových cieľov v hodnotení žiaka** v 1. cykle v komponente *vecná recepcia* môžeme vychádzať z nasledujúcej adaptácie výkonového štandardu *Vyvodit' základné implicitné informácie z počúvaného a z čítaného textu*:

1. ročník

- ~ vyvodit' významy neznámych slov z počúvaného textu;
- ~ predpovedať obsah textu pomocou obrazového materiálu;

2. ročník

- ~ vyvodit' súvislosti medzi informáciami v počúvanom texte;

- ~ vyvodiť významy neznámych slov z čítaného textu;
- ~ predpovedať obsah textu podľa nadpisu;

3. ročník

- ~ vyvodiť súvislosti medzi informáciami v čítanom texte;
- ~ klásť otázky k informáciám vyvedeným z počúvaného a z čítaného textu;
- ~ orientovať sa v členení textu na úvod, jadro, záver a na odseky.

Zmeny v hodnotení vo vyučovaní predmete RJL

Posilnenie komunikačného, činnosného a zážitkového charakteru vyučovania sa premieta do potreby upraviť to, na čo sa pri hodnotení kladie dôraz.

Hlavné zmeny sa týkajú:

- ~ vyváženia pomeru hodnotenia v jednotlivých oblastiach vyučovacieho predmetu,
- ~ posunu od hodnotenia izolovaných vedomostí k širším spôsobilostiam,
- ~ zmeny v hodnotení písanej a hovorenej produkcie žiakov,
- ~ zmeny v hodnotení porozumenia vecných a umeleckých textov,
- ~ širšieho využívania sebahodnotiacich procesov žiaka,
- ~ posilnenia diferencovaného hodnotenia žiakov.

Vyváženie pomeru hodnotenia v jednotlivých oblastiach

Doterajším problémom hodnotenia v RJL je nepomer vo váhe hodnotenia výkonov v rozličných oblastiach. Zatiaľ čo na niektoré oblasti (napr. na oblasť pravopisu) sa kladie veľká váha, iné

oblasti (napr. lexikálne znalosti žiaka, šírka slovnej zásoby, schopnosť plynulo narábať so vzťahmi medzi slovami pri interakcii, recepcii či produkcii) sa do hodnotenia premietajú len minimálne.

Posun od hodnotenia izolovaných vedomostí k širším spôsobilostiam

V súčasnosti sa hodnotenie zameriava najmä na sledovanie čiastkových jazykových alebo literárnych vedomostí žiaka bez súvislosti s ich využitím pri porozumení a pri tvorení textu. Napríklad, pri delení hlások podľa rôznych kritérií sa hodnotenie zameriava na ich výpočet, pri klasifikácii prídavných mien sa hodnotí mechanické delenie na akostné, vzťahové a privlastňovacie. Procesy a činnosti spojené s porozumením a s tvorením textu sa buď nehodnotia, alebo sa hodnotia zriedkavejšie ako čiastkové vedomosti. Platí to aj pre hodnotenie porozumenia umeleckého textu, ktoré sa doteraz orientovalo najmä na definovanie literárnovedných pojmov a priradovanie príkladov k nim, či na mechanické rozlišovanie žánrov na základe typických znakov.

Nastavenie jednotlivých komponentov nového vzdelávacieho štandardu RJL akcentuje komunikačnú funkciu jazyka, preto je aj v rámci hodnotenia potrebné presunúť pozornosť z hodnotenia vedomostí o jazykových alebo literárnych pojmoch na hodnotenie kvality komunikačných činností žiaka.

Zmeny v hodnotení produkčných spôsobilostí žiaka

V komponentoch *písaná produkcia* a *hovorená produkcia* sa vyčleňujú tematické celky obsahového štandardu *proces tvorenia textu a príprava a prednes hovoreného prejavu*. Ich cieľom je

podchytiť a zdôrazniť procesúalnu stránku tvorby textov. Proces tvorby textov by sa mal premietnuť aj do hodnotenia. V súčasnosti sa hodnotenie zameriava skôr na hodnotenie výsledných textov. Hodnotenie samotného procesu tvorby textov si vyžaduje **individuálny prístup k žiakom**, pomáha im uvedomiť si nedostatky, ale aj silné stránky pri tvorení textu. Hodnotenie písanej a hovorenej produkcie žiakov sa často redukuje na formálnu stránku. Obsahová a kompozičná stránka stojí na okraji záujmu, často sa hodnotí len všeobecným komentárom učiteľa, ktorý neposkytuje adresnejšiu pomoc žiakovi. Komplexné hodnotenie písomných a hovorených textov umožňuje žiakovi v budúcnosti lepšie vyjadriť svoj autorský zámer.

Zmeny v hodnotení recepčných spôsobilostí žiaka

Oproti doterajšej praxi je novou výzvou aj *hodnotenie procesov porozumenia vecného a umeleckého textu*, aby sa neredukovalo len na správne odpovede v zatvorených otázkach po vypočutí/prečítaní textu alebo na hodnotenie teoretických vedomostí literárnych pojmov. Ako možné riešenie sa odporúča priebežné hodnotenie vybraných ukazovateľov porozumenia počúvaného a čítaného textu vo vopred určených etapách (napr. hodnotenie pokroku na konci každého mesiaca a pod.). K ukazovateľom porozumenia patrí napríklad to, či žiak vie vyhľadať v texte kľúčové slová alebo doslovné informácie, či vie vyvodiť z textu význam neznámeho slova alebo súvislosti medzi informáciami, či vie urobiť zhrnutie získaných informácií a podobne.

Pri porozumení textu je osobitne dôležité uplatňovať pozitívne a motivačné formy hodnotenia. Pokroky v rozvoji čitateľstva totiž nie sú v rámci triedy rovnomerné a hodnotenie by malo rešpektovať individuálne rozdiely medzi žiakmi.

Sebahodnotiace procesy

Vo vzdelávacom štandarde RJL zohráva významnú rolu metakognícia, ktorej rozvíjanie je prítomné vo všetkých vzdelávacích cykloch. Zastúpenie metakognície vytvára podmienky pre sebareflexiu vlastnej rečovej činnosti, sebahodnotenie procesov porozumenia a tvorenia textu, identifikovanie problémov pri riešení praktických úloh spojených s komunikačnými činnosťami a navrhovanie rozvojových cieľov pre seba vzhľadom na analyzovaný súčasný stav výkonu v danej oblasti.

V rámci *sebahodnotenia hovorenej produkcie a komunikačnej interakcie* je vhodné používať audionahrávky a videonahrávky rečovej činnosti žiakov, vďaka ktorým sa môžu k svojim hovoreným prejavom vrátiť aj s časovým odstupom. Pred sebahodnotením musia byť žiakovi známe kritériá alebo kontrolné otázky, pomocou ktorých má svoj prejav hodnotiť.

Pri *sebahodnotení písanej produkcie* sa odporúčajú štruktúrované sebahodnotiace háčky viazané na zamýšľaný autorský zámer žiaka pri tvorbe textu, na proces tvorby textu a vo vyšších cykloch aj na žánrové špecifiká tvorených textov. Osobitným nástrojom sebahodnotenia môže byť opakované čítanie a revidovanie/upravovanie vlastného textu aj s dlhším časovým odstupom (napr. pomocou premyslenej práce s pisateľským portfóliom; každý text žiaka môže byť príležitosťou na sebahodnotenie a optimalizovanie uplatnenej stratégie pri jeho tvorbe).

Pri *sebahodnotení v rámci recepcie textu* je dôležité zabezpečiť žiakom prístup k predchádzajúcim míľnikom (písomným prácam, pracovným listom, záznamom atď. so splnenými/nespĺnenými úlohami) s cieľom posúdiť vlastný pokrok. Dlhodobý progres v recepčných

spôsobilostiach môže žiak pozorovať pomocou čitateľského portfólia, v rámci zážitkovej recepcie aj pomocou reflexívneho denníka o svojich čitateľských skúsenostiach a zážitkoch.

Diferencované hodnotenie žiakov

Aby bolo hodnotenie efektívne, malo by vychádzať z individuálnych schopností a potrieb žiaka. Nie je možné všetkých žiakov triedy hodnotiť podľa rovnakých kritérií. Diferencované hodnotenie umožňuje identifikovať silné a slabé stránky žiaka. Následne je možné nastaviť ciele tak, aby učebné činnosti žiaka viedli k nadobudnutiu potrebných znalostí a zručností. Kvalitatívna spätná väzba, konkrétne rady a odporúčania, ako nabudúce zlepšiť výkon v danej komunikačnej činnosti, sú cennejšie ako počet bodov alebo známka. Pri diferencovanom hodnotení tak výrazne narastá význam individuálneho progresu žiaka v rozvíjanej spôsobilosti.

Sprievodca zmenami vo vzdelávacích oblastiach

**Sprievodca zmenami vo vzdelávacej
oblasti Jazyk a komunikácia**

**Podoblasť vyučovania prvého jazyka –
jazyky národnostných menšín:
rómsky jazyk a literatúra**

Autori:

Mgr. Ingrid Lukáčová
Ing. Mgr. Gabriela Radičová

Recenzentky:

prof. PhDr. René Lužica, ArtD.
Mgr. Iveta Bartošová

Jazyková úprava:

Mgr. Ľubica Voľanská, PhD.

Grafické spracovanie:

Miroslav Lukačovič

Vydal: NIVaM
Vydanie: prvé
Formát: elektronicky
Rok vydania: 2024

ISBN: 978-80-565-1632-4
EAN: 9788056516324

